

AZ OKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM SZEMLELTETŐ FILMKIRENDELTSÉGE  
filmdia sorozatából  
19. szám.

A KURUC - KORSZAK IRODALMA.

Irodalomtörténeti sorozat: 5.

Készült: 1953 évben.

1. Kurucok és császáriak összeecsapása. Vízfestmény a XVIII.sz. elejéről.

Irodalmunk egyik igen jelentős fejlődési szakasza egybeesik a magyar nép nagyszabású szabadságküzdelmének ama dicsőséges idejével, amelyet kuruckorszaknak is nevez a történetírás. A XVII. század második felében, a török hódoltság megszűnése után, soha nem látott erővel nehezedett a magyar népre a Habsburg elnyomás. Az elviselhetetlen adóterhek, a dézsma, a porció, az emberi munka határtalan kihasználása, a falvak elnéptelentése, a nagy drágaság s az üldözés, a magyar nép többségében, sőt a magyar nemeség egy részében is megteremtette a Habsburg elnyomás elleni felkelés alapját. A szegénylegények és bujdosók száma megsekszorozódott. Kialakult a névtelen kurucok hatalmas, de egyelőre szervezetlen serege, amely lépten-nyomon megtámadta a császáriakat. 1697-ben Hegyalján az ujhelyi vásáron megtámadták a fosztogató császáriakat. Tokaji Ferenc és Esze Tamás vezetésével jobbágyfelkelés tört ki. Ez a kép is kurucok és császáriak összeecsapásának mozgalmasságát s a harcoló kuruc lovas elszántságát mutatja.

2. Kuruc csatajelenet. Rugendas György festménye.

A Thököly vezette szabadságmozgalom óta egyre erősödött a magyar nép Habsburg-ellenes harca. A hegyaljai zendüléssel egyidőben a Dráva vidékén, a Duna-Tisza közén is megnőtt a száma a bujdosó szegénylegényeknek, akik harcokkal, csatározásokkal teli életük egyes mozzanatait versben, dalban énekelték meg. Ezzel megvetették az alapját népi költészetünk egyik igen változatos verskincsének: A kuruc költészetnek.

3. II. Rákóczi Ferenc. Mányoki Ádám festménye.

A kuruc korszak eseményei szorosan összefüggenek II. Rákóczi Ferenc legendás nevével. Rákóczi a hegyaljai lázadás idején /1697/ külföldön tartózkodott. 1700-ban szövetségre lépett XIV. Lajos francia királlyal, aki a Habsburgok minden ellenségét kész volt támogatni. A tervet elárulták s Rákóczinak szöknie kellett a vérpad elől. Rákóczi Lengyelországba menekült, ahonnan a szegénylegények, a jobbágyok és a lázadó nemesek kérésére jött Magyarországra /1703/.

4. II. Rákóczi Ferenc kiáltványa 1704-ből.

Rákóczi 1703-ban Brezán várából, Lemberg mellől adta ki első kiáltványát. Rákóczi elé, akit szerte az országban felszabadítóként várt a jobbágyok, bottal, kaszával, vasvillával felfegyverzett nép ment a határra. Képünk Rákóczi kiáltványának magyar nyelvű kiadásáról készült.

5511120/19

- 1 -



25 Mio. - 100 kú - 485. Toth Sándor

5. II. Rákóczi Ferenc szülőháza Borsiban.

6. Zrínyi Ilona II. Rákóczi Ferenc édesanyja. /Egykoru kép után/

7. I. Rákóczi Ferenc, a "Nagyságos Fejedeleml" édesapja. /Kupeczky János műve/

8. II. Rákóczi Ferenc elfogatása. /Benczur Gyula festménye/

9. II. Rákóczi Ferenc zászlója.

10. A "Mercurius veridicus ex Hungaria" egyik oldala.

Rákóczi latin nyelvű "ujságot" adott ki a felkelés európai visszhangjának erősítése érdekében. Ez a példány a berlini levéltárban van.

11. XIV. Lajos francia király levele II. Rákóczi Ferenchez.

XIV. Lajos segítséget ígért II. Rákóczi Ferencnek, mert politikai érdeke úgy kívánta. A francia király legfeljebb annyiban segítette Rákóczit, hogy 1711 után 7 évig menedéket adott a bujdosó fejedelemnek és hűséges fegyvertársainak, köztük iródeákjának Mikes Kelemennek.

12. XIV. Lajos francia király, aki II. Rákóczi Ferencet Versaillesben vendégüllátta.

Rákóczi 1713 január 16-án ért francia földre, Rouen-ba, ahol egy "Páris nevű vendégfogadóban vett szállást", ahogy ezt a vele bujdosó Király Ádám leírja.

13. Rákóczi "Memoires"-jainak /Emlékiratai/ első kiadása.

Rákóczi francia nyelven írta meg emlékiratait. Ebben a művében a magyarországi szabadságmozgalom eseményeit és tanulságait foglalta össze. A mű eredeti példánya a Széchenyi Könyvtárban van.

14. Rákóczi latin nyelven írott vallomásainak magyarnyelvű kiadása.

Rákóczi latin nyelven írta meg Vallomásait. Ez az írása a XIX. század hetvenes éveig ismeretlen volt.

15. Rodostó látképe. Edvi Illés Aladár vízfestménye.

1717 szeptember 15-én hagyta el Rákóczi Franciaországot. A szultán meghívására ment hűséges embereivel Törökországba, ahol meg is halt 1735-ben.

16. Mikes első "törökországi levele" /1717. október 10./

Mikes Kelemen /1690-1761/ Rákóczi hűséges iródeákja közvetlen hangon, szép népies stílusban számolt be leveleiben a száműzetésben élt magyarokról s Rákócziról, akinek törökországi életszakaszáról pontos adatokat szolgáltat.

17. Szegénylegény Rákóczi táborából. Egykoru metszet nyomán.

A kuruc korszak népi irodalmi emlékei közé tartoznak: 1./ a szegénylegény költészet versei, 2./ a kuruc nemesi költészet versei, 3./ a Rákóczi-kesergők.

18. A "Hej, Rákóczi, Bercsényi ... "c. kuruc dal Pálóczi Horváth Ádám kéziratában.

Pálóczi Horváth Ádám /1760-1820/ érdeme a kuruc költészet népi elemeinek első értékelése. Ő gyűjtötte először a kuruc-korszakból fennmaradt dalokat s a gyűjteményhez írott előszóban megjegyezte, hogy: "egy olyan régi kurta darabnak, mint "Patyolat a kuruc, vagy "Árva szállásánál volt a veszedelem" károsabb az örök elveszése mint a hódoltató táborból egy hatvan fontos ágyúnak." Pálóczi Horváth dallamostól együtt jegyezte fel a népi verseket.

19. Buga Jakab éneke, Körösfői Kriesch Aladár rajza.

A szegénylegény költészet egyik legszebb darabja a "Buga Jakab éneke". A vers meghihlette K.Kriesch Aladár festőművészt, aki egy rajzába írta bele a vers szövegét.

20. Kuruc tárogató. Kupeczky János festménye.

A kuruc-költészet nemcsak szóban, hanem dallamban is szájról-szájra járt a nép ajkán. Kupeczky János híres festménye egy kuruc dalt fujó tárogatót örökít meg.

21. Kuruc nóta szövege 1670-ből. Szirmay Antal "Quodlibet" c. kéziratából. <sup>összefoglalásból</sup> felégetésekor /1670/ keletkezett ez a kuruc nóta, amelyet a Nemzeti Múzeum kéziratgyűjteményében Szirmay Antal "Quodlibet" c. kéziratában olvashatunk.

22. "A Rákóczi-dal" /"Bercek között"/, Iványi Grünwald Béla festménye.

A kuruc korszak romantikája meghihlette festőművészeinket is. A kuruc - dalok hatását s az utókor emberei között élő emlékét örökíti meg Iványi-Grünwald Béla festménye.

23. A Szencsey-kódex néven ismert kéziratgyűjtemény, amelyben a "Papvilág Magyarországon" c. vers is megtalálható.

Szencsey György tészi lakos a XVII. sz. végén és a XVIII.sz.ele-jén élt s mintegy 85 népi eredetű verset gyűjtött össze 1675-től 1705-ig. Ezek a versek értékes kortörténeti dokumentumok s eredeti kéziratban a Nemzeti Múzeum kéziratgyűjteményében vannak Szencsey-Kódex címmel. A Papvilág Magyarországon c. népi vers a kuruckor-irodalmának antiklerikális hagyományai közül való.

24. A "Mit busulsz kenyeres . . ." kezdetű vers a Szencsev kódex kéziratában.

A kuruc költészetben megtaláljuk a Rákóczi vezette felkelés csaknem valamennyi haditényének irodalmi visszhangját. Még egy olyan kisebb jelentőségű csatának is, mint a szömőrei összecsapás megvolt a maga verses visszhangja.

25. A "Kerekes Izsák"-ról szóló népballada illusztrációja.

A szebeni rácok /szászok/ által megölt Kerekes Izsákról szóló népballada is a kuruc-korban keletkezett /1706/. Népballadaköltésze-

tünk kuruckori vonatkozásairól tanuskodik ez a nagyszerű, dramatis-  
kus népi alkotás.

26. A "Te vagy a legény, Tyukodi pajtás ..."szövege és kottája  
Bartalus István /1821-1899/ közlésében.

A kuruc-kor népdalkincsének szorgalmas buvára volt Bartalus Ist-  
ván /1821-1899/. Nyolc kötetben közölte népdalgyűjtését. /Magyar  
népdalok egyetemes gyűjteménye/ "Thököly, Bercsényi nótái és a  
Rákóczi induló képletei" c. művében, valamint "Magyar Orpheus"  
c. könyvében kuruckori népdalokat közölt.

27. Mulatozó kurucok. Egykeru kép.

A kuruc korszak magyarjának nemcsak könnye hullott; mosolya, sőt  
féktelen jókedve is volt. Mulatozó kurucokról készült ez az egy-  
keru kép.

28. A "Nosza hajdu..." kuruc táncdal szövege és kottája.

A kuruc táncdal tipikus példája ez a közismert. nóta.

29. A Rákóczi-induló első kiadásának címlapja.

A Rákóczi indulót Berlioz szerzette és a "Faust elkárhozása"  
/Ladarnation de Faust"/ c. szimfonikus költeményében alkalmazta  
az 1840-es években. A dallam első feldolgozása 1809-ből való  
Scholl Miklós és von Decret komponálta Bihari hatására az első  
indulót Rákóczi-ról. Amikor Berlioz Magyarországon járt, felje-  
gyezte a dallamot s felhasználta szimfonikus költeményében. Erkel  
Ferenc is átírta ezt az indulót. Liszt Ferenc pedig a 15. Magyar  
rapszóriában szólaltatta meg ezt a csodálatosan szép melódiát,  
amelynek kezdő akkordjai a Magyar Rádió egyik leadóállomásának  
szünetjelét alkotják.

30. A budapesti Rákóczi-szobor a Kossuth Lajos-téren.

---

Készült a Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalatnál  
Felelős vezető: Bojkovszky Lajos